

HADOBÁS PÁL

Honfoglalás előtti régészeti leletek

Edelényben

Edelény mai közigazgatási területén a középkorban több település is osztozott, melyek közül mára már elpusztult Cseb, Császta, Sáp és Lánci. Borsodot 1950-ben, Finkét pedig 1963-ban Edelényhez csatolták.

A város területe kedvező földrajzi adottságainak köszönhetően mindig vonzotta az embert, és rövidebb-hosszabb ideig le is telepedett az elmúlt századokban. A folyó közelsége, a Bódva-völgy kiszélesedő szakaszának alkalmassága a gazdálkodásra, a folyóvölgyet övező erdő gazdagsága mind-mind a letelepedést segítette elő.

A fentieket figyelembe véve nem csodálkozhatunk azon, hogy már az **őskőkör** (paleolitikum, 3 millió év — i. e. 10000 év) emberének nyomaira is rábukkantak a Kis akácosban lévő egykori kőbányában.

A bánya területén 1986-ban MHSZ lőtér kialakítása céljából merőlegesen lemetszették a löszös domboldalt. 1989-ben ebből a löszfalból kvarcitkavics darabokat emelt ki dr. Ringer Árpád régész-geográfus két magyar, egy francia és egy morva kutató jelenlétében. Ezek az eszközök két rétegben, 2 és 4 méter mélyen feküdtek. Hasonló eszközök Szendrőben kerültek elő. A leletek korát 300-350 ezer évesre teszik. 1989-ben ásatást terveztek a területen, de pénz hiányában mindez a mai napig nem történt meg, sőt védetté nyilvánítása is elmaradt. A terület a termelőszövetkezet tulajdonában volt, mely magánszemélynek értékesítette a rendszerváltozás után.

Az itt talált kőeszközök 1992-ben a Miskolci Herman Ottó Múzeumban szerepeltek a 100 ÉVES AZ ŐSEMBERKUTATÁS MAGYARORSZÁGON című kiállításon.

Az **újkőkör** (neolitikum, i. e. 5200 — i. e. 2500) embere településének a nyomát több helyen is megtalálták városunk területén. Ezek közül a legjelentősebb a borsodi földvár és az Istenhegy közötti magaslaton megtalált, a bükki kultúrához tartozó, kőeszközökben és vonaldíszes kerámiatöredékekben gazdag újkőkori település, amely borsod-derékegyházai lelőhelyként vonult be a szakirodalomba.

A derékegyházai dombon három alkalommal folytattak kisebb-nagyobb régészeti feltárást.

Először 1926 őszén, a Borsod-Miskolci Múzeum megbízásából Leszih Andor múzeumőr és Nyíry Dániel, Miskolc főlevéltárnoka végzett régészeti feltárást. Az ásatás eredményét a múzeum kiadványában, a Történelmi és Régészeti Füzetekben tették közzé 1927-ben. Gazdag anyagot gyűjtöttek a múzeum számára.

A második ásatásra 1928-ban került sor. Ezt dr. Tompa Ferenc, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának őre, és L. G. Clarke, a cambridgei egyetemi múzeum igazgatója végezte. Az ásatás költségeit Clarke fedezte, bizonyos számú lelet átengedése fejében.

A korabeli sajtó nagy figyelmet szentelt az ásatásnak és rendszeresen tájékoztatta a közvéleményt az itt folyó munkáról és a leletekről. A Magyar Jövő 1928. március 30-i száma a következőket írja:

„A föld mélyéről felkutatott őskori leletek nem kevesebb, mint hatezer évesek s közöttük nem egy olyan darab akad, mely egyetlen gyűjteményben sem fordul elő. A derékegyházai leletek: háziesszközök, kések, edények, őrlő kő, balták, apró kő- és csonttorzók, obszidiánszilánkok, csonthorog és tű, hálónéhezékkő, korszoljának használt szarvascsont és az edények és korsók főleg törött darabjai kilenc hatalmas ládában a Bükk hegység kőkorszakbeli gazdag és sajátságos kultúrájának hű tükörképei. Ebben a tekintetben főképpen a korszodarabok és edénycserepek válnak ki, melyeket a legművészebb változatos dekorációkkal látott el a hajdani fazekasmester.”

A területen a honfoglalás időszakából származó gyermekcsontvázat is találtak, melyet a földdel együtt emeltek ki, és szállítottak a Nemzeti Múzeumba. Ez is bizonyítja, hogy a későbbi korok embere is megtelepedett ezen a helyen. A Derékegyháza név is egy középkori települést sejtet.

A harmadik régészeti feltárást 1948-ban végezték a Nemzeti Múzeum munkatársai, Korek József és Patali Pál, valamint a miskolci múzeum munkatársa, Megay Géza. Munkájukról a Nemzeti Múzeum kiadványa, a Régészeti Füzetek 1958-ban számol be. Az újságok is foglalkoztak az ásatással, de közel sem olyan mértékben, mint az 1928-as ásatás alkalmával. Fennmaradt Megay Géza múzeumi főtiszt 1948. szeptember 15-én a miskolci múzeumnak írt jelentése is, melyből az alábbiakban idézek. Ebből kiderül, hogy mi mindennel kellett foglalkoznia egy régésznek az ásatás megkezdése előtt.

„Jelenleg munkást nem tudtam felfogadni, mert a férfi lakosság a betakarítások, kukoricatörés és egyéb sürgős gazdasági munkálatok miatt kint dolgoznak a határban és így földmunkát most nem vállalnak. Az ezidei ásatáshoz munkásokat csak e hónap vége felé lehetne felvenni. Addig a lakosság nagy része el van foglalva a fent említett dolgok miatt. A szomszédos és 4 km-re fekvő Balajt községből lehetne munkásokat felfogadni. Hogy a tervbe vett kétnapi időmet kihasználhassam, utána néztem az elszállásolási és ellátási lehetőségek előkészítéséhez is. Jelenleg egyedüli érkező hely özv. Borbély Lászlónénál van (Borsod, Fő út 80. sz.), jelenlegi feltételek: naponta háromszori étkezés, tehát reggeli, ebéd és vacsora egy személyre 15,- Ft. (kétszer vagy többször hús, kétszer tészta, kétszer főzelék, a kívánatnak megfelelően ezen változtatni is lehet). Szállítás: Jelenleg egy éjszakára 3,- Ft személyenként, tiszta, rendes ágynemű. Címek: Szarka Györgyné, Fő út, kétágyas, Szabó Jánosné, Fő utca kétágyas. Még egy jobb, tiszta hely lenne, ugyancsak ott Kovács György lakása is, 2, 3 vagy 4 ágyas, de ez a hely jelenleg foglalt, december hó végéig.”

A derékegyházai domb leletein kívül a Szendrőlád felé vezető út jobb oldalán, az ún. Gátrajárón és a Kis akácos kőbányája alatti Bódva-parton kerültek elő újkőkori szórványleletek.

A **rézkorból** (i. e. 2500 — i. e. 1900) nem került elő jelentősebb lelet, csak véletlenszerűen találtak a Semmelweis utca fölötti Kistáblán egy cseréptöredéket és egy agyagkanalat.

A **bronzkor** (i. e. 1900 — i. e. 800) leggazdagabb lelőhelye a Ludmilla dűlő vagy szőlőhegy. A Damak felé vezető út bal oldalán magasodó dombtetőn bronzkori megerősített telepet találtak, melynek leletei a középső bronzkor füzesabonyi kultúrájához tartoznak.

Az 1983-ban végzett régészeti feltárásról a következőket írja Koós Judit, az ásatást vezető régész:

„Egy 1982-ben végzett helyszíni szemlénk alapján kezdtük meg 1983 nyarán a leletmentő-hitelesítő ásatást a Ludmilla dűlőben, ahol szőlőművelés során egy középső bronzkori települést bolygattak meg. Viszonylag kis területen dolgozhattunk csak, mivel a terület nagy része művelt zártkert. Az előkerült leletanyag a füzesabonyi kultúra klasszikus időszakára jellemző. Ép edények, svédsisak alakú tál, nagyméretű tárolóedények töredékei, hordozható, díszített tűzhely töredékei érdemelnek említést a nagymennyiségű anyagból.

Az egyik gödörben rengeteg hamu, faszén között két ép edény és egy tál volt, benne égett gabonamagvakkal. A gödörben ezen kívül cseréptöredékeket, a gödör tetején pedig égett paticsdarábokat találtunk. A szőlő- és kertművelés által erősen megbolygatott területen települési objektumokat megfigyelni nem tudunk.”

A miskolci múzeumban van egy 1878-ból származó kézirat, amely edelényi bronzkori leleteket ír le és közli néhány rajzát, de sajnos a pontos lelőhelyet nem tünteti fel.

Bronzkori szórványleleteket találtak még az alábbi helyeken: Hámán Kató utca 4. (ma Kővágó utca 14.), Ifjúság utca 21., és a derékegyházi dombon.

A kora **vaskor** (i. e. 800 — i. sz. kezdetéig) időszakából csak a derékegyházi dombon találtak tárgyakat, keveredve az újkőkori anyaggal.

A **kelták** (i. e. 4. sz. — i. sz. kezdetéig) itt-tartózkodására csak szórványleletek utalnak. Az új köztemető egyik sírjának

ásása közben bukkantak 1991-ben egy hamvasztásos kelta sírra, melynek cserépanyagából két szép formájú urnát állítottak össze a restaurátorok.

Egyes források szerint a század elején a borsodi földvár északi részének aljában egy kelta vasolvasztó kemencét ástak ki, de a kemencéről azóta sem tudunk semmi biztosat.

A kelta őshaza a mai Dél-Németország, Észak-Nyugat-Svájc, Franciaország keleti része. Az i. e. V. század táján a vezető réteg egy része harcosokkal és családjaikkal új hazát kerestek. A liviusi hagyomány szerint Ambigatus király két unokaöccsét küldte el. Annyi tény, hogy i. e. 400 táján az Alpok hágóin áthatottak a kelta csapatok Itáliába. (i. e. 387: Róma elleni támadás.) A negyedik század első harmadában átlépte egy csapatuk a Dunát, és a régészeti leletek tanúsága szerint megynken is áthaladva vonultak a mai Munkácsig. Julius Caesar a gall háborúról írt könyvében részletesen írt a keltákról. Az ókorban a keltákat harcias, merész, gyors mozgású népek tartották. Ékesszólásúak voltak, fejlett képzelőerővel rendelkeztek. Rendkívül ügyesen tudták utánozni azt, amit láttak, vagy bárhol megtanultak. A régészeti leletek azt is tanúsítják, hogy ügyesen tudták utánozni az idegen példát, de nagy alkotóképességgel alakították és sajátos tartalommal töltötték meg. Sokra tartották a dicsőséget és a fényűzést. A fazekaskorong elterjedése és a vastárgyak széleskörű használata fűződik nevükhöz. Ők használták pénzt először Európában. A kelták öröksége mindennapi életünk része.

Ajánlott irodalom:

- Gáboriné Csánk Vera: Az ősemlék Magyarországon. Gondolat, Bp., 1980.
- Kalicz Nándor: Agyagistenek. A neolitikum és a rézkor emlékei Magyarországon. Corvina Kiadó, Bp., 1980.
- Kovács Tibor: A bronzkor Magyarországon. Corvina Kiadó, Bp., 1977.
- Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina Kiadó, Bp., 1971.